

УДК 347.9

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.1.33>

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воронова О. В.,

*завідувач кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету, професор, к.ю.н.,
ORCID: 0000-0002-5716-6509*

Алфьоров С. М.,

*професор кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету, професор, д.ю.н.,
ORCID: 0009-0000-7023-7132*

Зінухова В. М.,

*доцент кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету, к.ю.н.
ORCID: 0000-0002-7548-8448*

Воронова О. В., Алфьоров С. М., Зінухова В. М. Виконання судових рішень під час воєнного стану.

Стаття присвячена дослідженню проблем виконання судових рішень у цивільних справах в умовах воєнного стану в Україні. Автори аналізують вплив повномасштабної збройної агресії країни-агресора на систему примусового виконання судових рішень, яка є завершальною стадією судового захисту прав особи та ключовим елементом забезпечення реального доступу до правосуддя.

У роботі розглядаються основні проблемні питання, з якими суб'єкти виконавчого провадження стикаються з початку воєнного стану. Особлива увага приділяється територіальним обмеженням виконавчих дій на окупованих і прифронтових територіях, мораторіям на стягнення з оборонних підприємств і військових частин, обмеженню звернення стягнення на доходи фізичних осіб, проблемам відновлення втрачених проваджень та зниженню ролі приватних виконавців.

На основі аналізу наукових праць вітчизняних дослідників та судової практики Верховного Суду виявлено системні прогалини в нормативному регулюванні, фрагментарність та тимчасовий характер прийнятих змін, що призводить до дисбалансу інтересів стягувачів і боржників та суттєвого зниження ефективності виконання судових рішень.

У статті обґрунтовано необхідність комплексного реформування законодавства про виконавче провадження. Запропоновано ключові напрями вдосконалення: запровадження окремого розділу про особливості виконавчого провадження в умовах воєнного та надзвичайного стану, посилення постійного судового контролю, впровадження інституту астренту, повну цифровізацію процесу, створення компенсаторних механізмів для стягувачів та вирівнювання правового статусу приватних і державних виконавців.

Ключові слова: виконавче провадження, воєнний стан, доступ до правосуддя, примусове виконання судових рішень, судовий контроль, цифровізація виконавчого провадження.

Voronova O. V., Alfyorov S. M., Zinukhova V. M. Enforcement of court decisions during martial law.

The article is devoted to the study of the problems related to the enforcement of court decisions in civil cases under martial law in Ukraine. The authors analyze the impact of Russia's full-scale invasion on the system of enforcement of court decisions, which constitutes the final stage of judicial protection of individual rights and a key element in ensuring effective access to justice.

The paper examines the main challenges faced by participants in enforcement proceedings since the introduction of martial law. Particular attention is paid to territorial restrictions on enforcement actions in occupied and frontline territories, moratoria on recovery from defense enterprises and military units, limitations on enforcement against the income of individuals, difficulties in restoring lost enforcement proceedings, and the diminished role of private enforcement officers.

Based on the analysis of domestic scholarly works and the case law of the Supreme Court, the authors identify systemic gaps in legal regulation, as well as the fragmented and temporary nature of the adopted measures. These factors lead to an imbalance between the interests of creditors and debtors and significantly reduce the effectiveness of enforcement.

The article substantiates the need for comprehensive reform of legislation on enforcement proceedings. The authors propose key areas for improvement, including the introduction of a separate section regulating enforcement under martial law and a state of emergency, the strengthening of permanent judicial control, the introduction of the *astreinte* mechanism, full digitalization of the process, the creation of compensatory mechanisms for creditors, and the equalization of the legal status of private and state enforcement officers.

Key words: enforcement proceedings, martial law, access to justice, enforcement of court decisions, judicial control, digitalization of enforcement proceedings.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, суттєво вплинула на всі гілки влади, зокрема на систему примусового виконання судових рішень. Виконання судових рішень у цивільних справах є завершальною стадією судового захисту, без якої право на ефективний судовий захист залишається ілюзорним. У період воєнного стану ця стадія набула критичних обмежень, що призводить до системного порушення прав стягувачів.

Законодавство про виконавче провадження зазнало численних змін (починаючи з початку повномасштабного вторгнення, на момент написання цієї статті до Закону України «Про виконавче провадження» зміни вносилися 33 рази), спрямованих на захист обороноздатності, критичної інфраструктури та соціальних гарантій. Зокрема, було запроваджено мораторії на стягнення з оборонних підприємств, військових частин ЗСУ, об'єктів ЖКП на постраждалих територіях, обмеження арешту рахунків фізичних осіб (до 2 мінімальних зарплат на місяць), заборона відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території територіальних громад, що належать до територій, на яких ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупованих територій. Ці заходи, хоча й виправдані воєнними реаліями, суттєво гальмують примусове виконання рішень про стягнення боргів, аліментів, відшкодування шкоди, майнові спори.

За даними досліджень ГО «Pro Justice» (2026), війна ускладнює виконання через руйнування майна боржників, масове переміщення осіб, неможливість ідентифікації активів та бездіяльність виконавців. Понад 77% учасників виконавчих проваджень стикаються з невиконанням рішень, а щороку понад 500 тис. справ перебувають під судовим контролем [1]. Верховний Суд у 2025–2026 рр. посилив механізми контролю (зобов'язання подавати звіти про виконання з 12.12.2024), проте системне невиконання залишається ключовою проблемою, що фіксується у звітах Комітету міністрів Ради Європи [2].

Відсутність комплексного нормативного регулювання виконавчого провадження в умовах воєнного стану (аналогічно до відсутності спеціального розділу в процесуальних кодексах) призводить до дисбалансу інтересів стягувача та боржника, порушення розумних строків виконання та обмеження реального доступу до правосуддя. Це вимагає наукового аналізу сучасних перешкод, оцінки судової практики та пошуку шляхів удосконалення законодавства для забезпечення ефективного захисту прав громадян у воєнний та повоєнний періоди.

Мета статті. Дослідження проблемних питань виконання судових рішень у цивільних справах під час воєнного стану, а також надання відповідних рекомендацій щодо вдосконалення профільного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців, які присвятили свої дослідження питанням виконавчого провадження, слід відзначити С.Я. Фурсу (монографії та концепції удосконалення законодавства про виконавче провадження), Ю.В. Білоусова (проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів), О.Б. Гриновець (профільна дисертаційна робота), С.В. Щербака, Н.В. Кіцен, І.В. Жукевича, А.М. Авторгова, В.В. Баськова, О.Б. Вербу-Сидор та інших.

Окремо, проблематики виконавчого провадження під час воєнного стану стосуються дослідження В.І. Дьордя та Я.В. Фенич, Н.А. Лугіної та Я.І. Покорської, М.М. Бердара, С.В. Сіренка. Однак, як і будь-які інші правові явища, інститут виконання судових рішень в Україні зазнає щоденних викликів, пов'язаних з воєнним станом. Тому його дослідження через призму воєнного стану є актуальним.

Виклад основного матеріалу. Виконання судових рішень у цивільних справах є завершальною стадією судового захисту прав особи та невід'ємною складовою права на справедливий суд. У науковій літературі підкреслюється, що саме ефективний механізм виконання рішень забезпечує реальність судового захисту, оскільки без належного виконання рішення втрачають своє практичне значення [3]. Водночас запровадження воєнного стану в Україні суттєво трансформувало як нормативне регулювання, так і практику примусового виконання. Сучасні українські науковці одностайно вказують на значну кількість прогалин і системних ускладнень у правовому регулюванні виконавчого провадження в умовах воєнного стану.

Передусім слід відзначити, що на законодавчому рівні було запроваджено спеціальний правовий режим організації виконання судових рішень. Зокрема, Закон України № 3048-ІХ встановив особливості діяльності органів примусового виконання, включаючи обмеження контролю за діяльністю приватних виконавців та зміну процедурних аспектів їх роботи. Такі зміни спрямовані на адаптацію системи до умов війни, однак водночас вони об'єктивно звужують ефективність інструментів контролю та впливу на виконавче провадження.

Однією з ключових проблем є територіальні обмеження та заборона відкриття виконавчих проваджень і вчинення виконавчих дій на територіях активних бойових дій або тимчасово окупованих. Дьордя В.І. та Фенич Я.В. зазначають, що з початком війни робота органів державної виконавчої служби та приватних виконавців була фактично заблокована через зупинення автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП), а заборона відкривати провадження на небезпечних територіях нерідко ставала підставою для зловживань і повернення виконавчих документів стягувачам без виконання [4].

Аналогічної позиції дотримуються Лугіна Н.А. та Покорська Я.І., які підкреслюють, що на таких територіях вжиття виконавчих дій є об'єктивно неможливим, а Міністерство юстиції України зобов'язане вживати заходів щодо визначення органів ДВС, які здійснюватимуть виконання [5].

Сіренко С.В. детально аналізує механізми передачі виконавчих документів та проваджень у воєнний час. Автор зазначає, що законодавчі зміни (Закони № 2129-ІХ від 15.03.2022, № 2455-ІХ від 27.07.2022 та № 3048-ІХ від 11.04.2023) дозволили приватним виконавцям передавати незавершені провадження замісникам з інших округів без згоди стягувача, а Мін'юст – централізовано переводити справи з непрацюючих органів ДВС на окупованих територіях. Водночас залишаються проблеми правозастосування, зокрема щодо повідомлення сторін та дотримання прав стягувачів [6].

Другою значною проблемою є обмеження звернення стягнення на доходи та майно боржників. Лугіна Н.А. та Покорська Я.І. вказують, що боржники-фізичні особи отримали право здійснювати видаткові операції з арештованих рахунків на суму двох мінімальних заробітних плат на місяць, а звернення стягнення на пенсії, стипендії та заробітну плату (крім аліментів і рішень щодо громадян РФ) припинено. Це поставило боржників у вигідніше становище порівняно зі стягувачами [5].

Шелевер Н.В., Лазур Я.В. та Гербут В.С. наголошують, що такі пільги, хоча й гуманні, суттєво знижують показники фактичного виконання рішень і суперечать вимогам Європейської конвенції про захист прав людини щодо виконання судових рішень у розумний строк [7].

Бердар М. у порівняльно-правовому аспекті звертає увагу на цифровізацію та роль приватних виконавців. Автор констатує, що з початком повномасштабного вторгнення діяльність приватних судових виконавців була на деякий час призупинена, і тому стягувачі зверталися лише до державних представників виконавчої служби, що призвело до зменшення кількості виконавчих проваджень, відкритих приватними виконавцями, майже втричі порівняно з загальною кількістю виконавчих проваджень [8].

Гриновець О.Б. у дисертаційному дослідженні розглядає ускладнення у здійсненні виконавчого провадження загалом, зокрема ті, що виникають через ситуацію збройного конфлікту. Автор пропонує розширити перелік підстав для відстрочки чи розстрочки виконання рішення, включивши до нього «ситуацію збройного конфлікту» як об'єктивну непереборну силу, та запровадити процесуальний механізм зміни способу виконання з немайнового на майновий за виняткових обставин за критеріями пропорційності та еквівалентності [9, с. 150].

Таким чином, науковці одноставно визначають, що воєнний стан, з одного боку, зумовив необхідність захисту обороноздатності та соціальних гарантій, а з іншого – суттєво обмежив реальне виконання судових рішень у цивільних справах. Законодавчі зміни носять фрагментарний і тимчасовий характер, а судова практика Верховного Суду (справи № 910/13508/15, № 905/2368/15 та ін.) робить спроби заповнити прогалини за рахунок недопущення формального підходу до відкриття проваджень та вимагає від виконавців вживати всіх можливих заходів з урахуванням конкретних умов. Тобто, виходить з принципів реальності виконання, доступності правосуддя та оцінки конкретних обставин (територія, можливість дій).

Для подолання наявних системних проблем у сфері примусового виконання судових рішень необхідне комплексне реформування законодавства про виконавче провадження. Узагальнюючи доробки українських вчених, що досліджували цю проблему, можна виділити низку ключових напрямів законодавчих змін, спрямованих на підвищення ефективності цієї галузі в умовах воєнного стану та в повоєнний період.

Насамперед, доцільно внести до Закону України «Про виконавче провадження» окремий розділ «Особливості здійснення виконавчого провадження в умовах воєнного та надзвичайного стану». Такий розділ дозволить законодавчо закріпити чіткі алгоритми передачі виконавчих проваджень після деокупації територій, порядок відновлення втрачених виконавчих документів і матеріалів, а також дієві механізми судового контролю за бездіяльністю органів примусового виконання. Такі зміни до законодавства узгоджуються із пропозиціями інших дослідників, щодо реформування законодавства у зв'язку із проблемами, викликаними воєнним станом. Так, наприклад, Моїсеєнко Д.М. пропонує вдосконалити процесуальне законодавство шляхом доповнення процесуальних кодексів окремим розділом, що регулює порядок здійснення правосуддя в умовах воєнного чи надзвичайного стану [10].

По-друге, важливо перейти від тимчасових заходів до постійного механізму судового контролю за виконанням рішень. Зокрема, слід законодавчо закріпити обов'язок виконавця подавати стягувачу та суду щоквартальний звіт про хід виконавчого провадження, що стане логічним розвитком норми, запровадженої Законом України від 21 листопада 2024 року № 4094-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень».

Крім того, доцільно передбачити інститут астренту – штрафних санкцій за прострочення виконання рішення. Саме поняття астренту є запозиченим із французького права та інших континентальних правових систем, де цей інститут традиційно застосовується як ефективний засіб забезпечення виконання судових актів. Зокрема, у французькому праві астрент (*astreinte*) розглядається як додатковий грошовий обов'язок, що покладається судом на боржника з метою стимулювання належного і своєчасного виконання рішення [11].

У науковій літературі підкреслюється, що астрент виконує передусім превентивну та стимулюючу функції, оскільки спрямований не на покарання боржника, а на спонукання його до належного виконання покладеного обов'язку. Водночас його ефективність пояснюється гнучкістю застосування, адже розмір такої санкції може варіюватися залежно від обставин справи, тривалості порушення та поведінки сторін [12].

Наразі в Україні триває дуже значне реформування цивільного законодавства, і, зокрема, розглядаються пропозиції щодо рекодифікації Цивільного кодексу України.

У межах цієї реформи пропонується імплементувати низку нових правових конструкцій. Однією з яких є інститут астренту, тобто особливого виду судової неустойки. Відповідний законопроект ще не внесений до парламенту, однак активно обговорюється у фаховому середовищі.

Зміст запропонованого підходу полягає у наданні суду повноважень, за ініціативою позивача, встановлювати для відповідача додатковий грошовий обов'язок на випадок невиконання судового рішення. Такий інструмент покликаний забезпечити реальність виконання судових актів, передусім у тих ситуаціях, коли боржник зобов'язаний вчинити певні дії або, навпаки, утриматися від їх вчинення.

Передбачається, що астрент визначатиметься судом у вигляді фіксованої суми, яка підлягає сплаті за кожний період прострочення (день, тиждень тощо), або ж як разова виплата за кожне встановлене порушення. Водночас сфера його застосування обмежується лише негрошовими зобов'язаннями.

При цьому виконання такого додаткового фінансового обов'язку не звільняє боржника від необхідності фактичного виконання рішення суду і не перешкоджає кредиторі використовувати інші передбачені законом способи захисту, включаючи відшкодування збитків.

Визначаючи розмір астренту, суд має враховувати низку критеріїв, зокрема значущість відповідного зобов'язання для кредитора, характер поведінки сторін, тривалість невиконання, а також загальні засади добросовісності та пропорційності.

Механізм нарахування такої санкції прив'язується до моменту, встановленого судовим рішенням, і діє до фактичного виконання обов'язку або до перегляду судом умов її застосування.

По-третє, нагальною є повна цифровізація виконавчого провадження. Це передбачає створення єдиного електронного кабінету стягувача і боржника, глибоку інтеграцію Автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) з усіма державними реєстрами, у тому числі через міжнародні канали обміну інформацією щодо окупованих територій, а також впровадження сучасних інструментів штучного інтелекту для автоматизованого розшуку активів боржників.

По-четверте, доцільно запровадити компенсаторні механізми захисту прав стягувачів. У випадках, коли виконання судового рішення стає об'єктивно неможливим через воєнні обставини (руйнування майна, окупація території тощо), держава могла б передбачити тимчасову гарантійну виплату, особливо щодо рішень про стягнення аліментів, відшкодування шкоди здоров'ю та заробітної плати, з подальшим правом регресу до боржника.

Нарешті, потребує чіткого законодавчого врегулювання правовий статус приватних виконавців. Необхідно вирівняти їхні права та можливості з державними виконавцями, а також передбачити спрощений порядок відновлення їхньої діяльності після припинення воєнного стану. Це дозволить уникнути різкого падіння кількості виконавчих проваджень, яке спостерігалось на початку повномасштабного вторгнення.

Реалізація запропонованих змін дозволить перейти від фрагментарного «тимчасового латання дірок» до створення стійкої, адаптивної та ефективної системи примусового виконання судових рішень. Лише за таких умов виконання судових рішень перестане бути найслабшою ланкою механізму захисту цивільних прав в Україні і забезпечуватиме реальний доступ до правосуддя як у воєнний, так і в повоєнний період.

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що в умовах воєнного стану система примусового виконання судових рішень зазнала суттєвих трансформацій, які, попри їх адаптивний характер, негативно вплинули на ефективність реалізації права на судовий захист. Найвні законодавчі зміни мають переважно фрагментарний і тимчасовий характер, що зумовлює потребу у комплексному та системному реформуванні відповідної сфери.

Пріоритетними напрямками такого реформування мають стати удосконалення нормативного регулювання з урахуванням умов воєнного стану, посилення судового контролю, впровадження інституту астренту, цифровізація виконавчого провадження, запровадження компенсаторних механізмів для стягувачів, а також чітке визначення статусу приватних виконавців. Реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню ефективної, стійкої та збалансованої системи виконання судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юрисдикційний аналіз судового контролю в Україні, 09.03.2026. *Офіційний сайт судової влади України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/present2026/Prezentacia_syd_kontrol.pdf
2. У КЦС ВС обговорили механізми судового контролю за виконанням судових рішень. *Офіційний сайт судової влади України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1987535>
3. Клубань М.В., Іванов А.О. Актуальні проблеми повороту виконання судового рішення в цивільному процесі. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 3. С. 88 – 94. URL: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-3-10>
4. Дьордяй В.І., Фенич Я.В. Деякі особливості здійснення виконавчих проваджень у період правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 317–322 URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/51-2.pdf>
5. Лугіна Н.А., Покорська Я.І. Проблеми примусового виконання судових рішень під час дії воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Вип. 85. Ч. 2. С. 396-401. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/60.pdf>

6. Сіренко С.В. Передача виконавчих документів та виконавчих проваджень в умовах воєнного стану. *Право та державне управління*. 2024. № 4. С. 572–579
7. Шелевер Н.В., Лазур Я.В., Гербут В.С. Проблемні питання виконавчого провадження під час дії воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2/2023. С. 652–655. URL: https://lsej.org.ua/2_2023/156.pdf
8. Berdar M. Legal challenges and innovations in executive proceedings in Ukraine and the world: A comparative aspect. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. Vol. 28. No. 4. С. 47–57. URL: https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/Nau_Vis_28_4_2023-47-57.pdf
9. Гриновець О.Б. Ускладнення у здійсненні виконавчого провадження: дис. ... доктора філософії. Львів, 2025. 183 с.
10. Моисеєнко Д.М. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 71. 2022. С. 366-369. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/08/63.pdf>
11. Terré F., Simler P. et d'autres. *Droit civil: Les obligations*. ÉDITIONS DALLOZ, 2018. 994 p.
12. Шевчишин О.І. Запровадження інституту астренту у вітчизняне цивільне законодавство: теоретичні та практичні аспекти. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Ч. 1, № 5. 2025. С. 339 – 347. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/59.pdf>

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.03.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації: 10.05.2026